

Соломахіна Ю. Ф.¹

Модифікація слов'янських богів у поезії О. Лятуринської

¹ Соломахіна Юлія Федорівна, аспірантка кафедри, світової літератури та культури ім. проф. О. Мішуківа, Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна

Анотація. У статті прослідковано модифікації образів слов'янського пантеону богів у творчості О. Лятуринської. Виокремлені основні принципи втілення слов'янського пантеону богів, їх художні реалізації, істинність зображення та трансформації язичницьких міфів, образів, символів у поетичних творах авторки. Проаналізовано художні особливості слов'янського доробку авторки

Ключові слова: слов'янський пантеон богів, сакральне та міфологічне, ритуал, принципи втілення, магія вірування, символ-оберіг, поганський символ.

У добу розквіту слов'янської культури формуються образи язичницьких богів. Це істоти вже з цілком людською зовнішністю, всемогутні і всевладні. Людська уява оселяє їх на вершині «світлової гори». А тому майже всі елементи повсякденного життя слов'ян мають сакральний і міфологічний сенс, співвідносяться з елементами Космосу. Саме модифікації образів слов'янського пантеону богів у творчості О. Лятуринської відкриває нові обрії для літературних розвідок.

Поетичний доробок О. Лятуринської досліджували Ю. Шерех, В. Просалова («Поезія «Празької школи»»), М. Неврлий («Празька літературна група»), М. Ільницький («Від «Молодої Музи» до «Празької школи»»), М. Слабошпицький («Вундеркінд. Оксана Лятуринська»), П. Кононенко, В. Базилевський («Оксана Лятуринська (1902-1970). З найяскравіших жон руських...») та ін. Проте зазначені літературознавці побіжно розглядають слов'янські мотиви в поезії О. Лятуринської, лише вказують на «поганську сутність» поетеси. Тому актуальною виявляється проблема трансформації язичницьких міфів, образів, символів у поетичних творах авторки, принципи втілення слов'янського та їх художні реалізації, істинність зображення тощо.

Є. Маланюк назвав О. Лятуринську «однією з найяскравіших жон руських» [3, 7]. Високу оцінку її творчості, підкреслюючи самобутність таланту пражанки, дали такі відомі письменники та критики, як Василь Барка, Улас Самчук, Юрій Шерех, Богдан Рубчак, Юрій Бойко, Яр Славутич. О. Лятуринська – не лише поет, але й скульптор, маляр, есеїст, перекладач, митець багатогранний і щедрий. Її поезія пройнята слов'янським духом. Поетеса вільно почувала себе в сивій давнині, невимушено відтворювала її дух. Ця майстерність трансформувалась у збірках «Гусла» та «Князя емаль». В. Базилевський зазначає, що вони є доказом високої якості українського слова. Ці дві скромні за обсягом поетичні збірки – найкоштовніші самоцвіти у спадщині

О. Лятуринської. Вийшли вони, коли авторка була вже в поважному віці, і відразу ж набули прихильності емігрантських критиків [1].

Мета статті полягає в необхідності з'ясувати особливості втілення язичницьких богів у поезії О. Лятуринської. Це зумовлено тим, що авторка вдається до використання та творчого інтерпретування Сварога, Дажбога, Перуна, Карни, Жлі та ін. у власних поетичних текстах. Передусім, цікавим стане питання творчої трансформації образів поганських богів.

В. Базилевський говорив, що за патріотичною лірикою поетеси абсолютно не проглядалась жінка. То вже потім вона з'явиться у метаморфозах обрядовості, надмірній увазі до флори. Чехи, учителі О. Лятуринської, вважали, що як скульптор вона має чоловічу руку, а як малярка – жіночу. У міру художнього освоєння Лятуринською слов'янською міфологією і буйною рослинністю Волині, яку вона надзвичайно любила, стриманість її поетики поступається ліричному проникненню у звичаї, обряди, природу. Саме завдяки цьому проникненню Лятуринській вдавалося індивідуалізувати народну стихію, лишати на ній слід свого письма.

За словами А. Дністрового та О. Астаф'єва у «Княжій емалі» Оксани Лятуринської найвище місце в ієрархії цінностей займають вогні, заграви («За мною полум'я і дим, гаряча заграва над станом»), ніч і нічні різновиди світла (місяць, зорі), а день із його світлом потрапляє у сферу негативних цінностей. Нічне світло і його різновиди – інтенсивне сакральне світло, найвищий вияв божественності природи, елемент світобудови, ідеальна форма існування світу. «У світі панує Князь Тьми», – говорить поетеса. «Бог» Оксани Лятуринської – язичницький, емоційний; а злитися з природою, на її глибоке переконання, це значить розщепитися в темряві, в затьмареному колориті і втратити свою відособленість (характерну для теперішнього буття), розчинитися в язичницькій традиції, яку вона майстерно

передає через сувору ошадність слова і емблематичний вираз.

У поезії О. Лятуринська постійно апелює до історичних реліквій, національних святинь, вводячи їх не як орнамент, а як невід'ємну частку духовного буття сучасників, спосіб оживлення історії. «Україна не персоніфікована, але жива в людях, їх землі і їх культурі, переливається барвами Сонця-Дажбога, веселки, чистого або захмареного неба, гір, лісів, дзюркотить струмками і щебече пташками у її численних поезіях ...» [5, 45]. Прикладом слугує вірш із циклу «Волинська Майоліка»:

Ліси, бори великі.

У пущах – тури, дики.

Над буйним бездоріжжям

хмільне лице Дажбоже [2, 30]

«Давня людина, – підкреслює І. Огієнко, – бачила круг себе багато магічного, вірила в магічну силу слова, із глибокої давнини пильнувала його використати». Не спричиняє подиву, що магічний образ Дажбога з'являється над буйним бездоріжжям у згаданому вірші.

У текстах О. Лятуринської можна простежити, як воїни звертаються до вищих сил, зокрема до покровителя війська Перуна, щоб заручитися його підтримкою, підкреслити вагу ритуальності у житті прашурів, зумовлену усвідомленням її доцільності. На підтвердження цього наведемо рядки з поезії циклу «Волинська майоліка»: *Гучні, метку на гони // Перуна стріли, коні* [2, 30]

Слід акцентувати на тому, що у вірші є яскравий язичницький символ – кінь, який не втрачає у тексті свого первинного символічного значення. У давніх слов'ян з конем пов'язували вмирання чи народження сонця, а також емблема пекла, потойбічного світу.

Культ того, що І. Огієнко називав «природо-поклонством», у творах О. Лятуринської виявляється поетичним втіленням зв'язків язичника зі світом. Відтворення зловісної атмосфери перед боєм, трагічної після поразки подається на тлі антропоморфізованої природи, яка застерігає, шкодить чи сприяє людині. У творі «Теплінь! Теплінь!» яскраво простежується образ Ярила, який уважався Богом весни, яра. Головне завдання Ярила – боротьба з зимою, з гаддям, з усіма темними силами. Це яскраво ілюструють рядки із зазначеної поезії:

Ярило йде.

Куди ступне – підводить зело.

Куди погляне – квіт цвіте.

Ярило йде навпрост весело [2, 46].

У поезії використане давньоруське слово зело, що в цьому випадку означає зелень. Ярило йде, відроджує, вдихає життя у квіти, тобто веде природну боротьбу із зимою, спричиняє теплінь, прозорі дощі, спів лісів, політ сонця та води.

Для більш конкретного ілюстрування язичницьких міфотантомів звернемося до твору «Створив ти землю» О. Лятуринської. Центральною поетичною фігурою в зазначеній поезії стає бог-громовик Сварог.

За слов'янською міфологією, Сварог був небесним ковалем, що викував Світ, покровителем ковальства та ковалів, а також опікуном ремесла, який населив Землю різними істотами, створив перших людей. Сварог вважався винахідником плугу та жорен, він навчив людей молоти зерно та пекти хліб. Підтвердженням слугують такі рядки з поезії О. Лятуринської:

Створив ти землю, оболочи

й людину дотиком і дихом,

чинив добро і діяв лихом,

ти повнив дні й вершив ти роки [3]

Ліричний герой перераховує всі заслуги слов'янського Бога, наче прославляє, але при цьому не молиться та не здійснює ритуального поклоніння. Звернення до Сварога сприймається за честь.

Лятуринська вдається до динамічного введення слов'янського Бога у поетичний текст, тим самим підкреслюючи силу, владу та верховність Сварога. Одночасно відчутний заклик до символічного воскресіння:

Владав ти всесвітом, Свароже!

Впаду на твар свою: воскресни!

Твого народу жрець безчесний

вклонився Одіну. Чи ж гоже? [3]

Ліричному герою гірко визнавати те, що слов'яни забувають себе, вдаються подеколи до вірувань інших народів, втрачають своє коріння. Докором звучать поетичні рядки: «...жрець...вклонився Одіну. Чи ж гоже?». Де Одін – верховне божество у скандинавських народів, бог війни та мудрості.

Відомий той факт, що зображень Сварога не знайдено. У давні часи він зображався лише символічно, адже був збірним поняттям для всіх Богів. Позаяк пізніше його уявляли з топірцем у золотих руках або з молотом у Небесній кузні. О. Лятуринська в тексті вдається до поетичних фантазій та персоніфікацій, наділяючи Сварога деякими рисами:

Являвся прашуру, вогненно

злітав до хатнього порога.

На землю ти зсилав Дажбога

і вергав їй сліпу Морену [3]

Сварог характеризується епітетом *вогненний*. Саме від цього образу походить український вислів «золоті руки», яким позначають майстрів якоїсь справи. А це дає по праву вважати Сварога втіленням космічних потуг Світла, Вогню, Повітря (Ефіру), а також Батьком зодіакальних сузір'їв.

О. Лятуринська виправдовує той титул, яким її нагородив Є. Маланюк, назвавши руською дружиною. І знову вона виявляються влучною у своїх словах:

Яви лице у блискавицях!
Удар, розжар, розсип, розверзни!
Нехай хула в устах замерзне,
і хай ім'я твоє іскриться! [3]

Попередні рядки дають чітке розуміння того, що авторка гармонійно продовжує сакральне та міфологічне світосприйняття та світорозуміння слов'ян.

Поезія О. Лятуринської характеризується великою кількістю художніх засобів, які створюють враження присутності Сварога. Ліричний герой постійно звертається до Бога, ніби промовляє молитву: *яви лице у блискавицях, удар, розжар*. У поезії йде мова про боротьбу, воскресіння бойового духу та настрою. Такий емоційний стан досягається використанням асиндетону, тобто безсполучниковістю. За допомогою цієї стилістичної фігури поезія набуває динамізму: *удар, розжар, розсип, розверзни; являвся, злітав, зсилав, вергав*.

Поетична манера авторки характеризується «слов'янськими епітетами», якими створюється образність поетичної картини твору: *вогненно злітав, сліпа Морена, жрець безчесний, лице у блискавицях*.

Приходимо до висновку, що О. Лятуринська сприймала Сварога як далекого предка, шанувала, але могла принагідно і посварити за те, що більше не відчуває його сили, підтримки. Для О. Лятуринської Сварог – це сила, міць, могутність. Вона наділяє слов'янського бога вогненними здібностями.

Не могла поетеса оминати і зловісних Богів: Карни, Жлі, Обиди. Вони є втіленням скорботи, смутку, похоронного плачу, жалю тощо. Ці образи втілені у вірші «Хилились стязі, пнулись вгору». Перед читачем зринає червоне поле бою, смерть братів. Поряд із бійцями йде Обида – птах смутку (чорний лебідь), дотикається до бійців крильми, що свідчить про їх поразку або про вірну смерть. Поезія наснажена кольорами та відтінками смерті, зокрема чорний, темний, червоний. Присутні і кольори денного світла: *день золотив щити, день догоряв так світозарно*. Але попри наявність кольорів життя, все ж:

Душа просила корабля.
Десь біля голосила Карна;
тужила Жля [2, 52].

З слов'янськими віруваннями, Карна – Богиня скорботи, а Жля – Богиня похоронного плачу, жало, скорботи, яка супроводжує покійного на похоронне вогнище. Хіба не влучно сказано: *душа просила корабля...*, *Жля тужила*, себто че-

кала померлих, щоб здійснити ритуальне поховання. Поезія наснажена смертельним духом, духом того, що війна не потрібна, вона є причиною смерті та лиха. Саме це намагається сказати ліричний герой. Можливий інший варіант, коли ці рядки змусило б сучасників О. Лятуринської піти на боротьбу за своє життя, зупинити загибель братів.

Образність поезії «Хилились стязі, пнулись вгору» досягається такими стилістичними фігурами, як алітерація, метафори, епітети та порівняння, асиндетон (безсполучниковість). Останній надає динамічності поетичним рядкам.

У рядках *Хилились стязі, пнулись вгору і хвилювались, як ковиль. Усе зловіснiш і суворiш* [в] та [х] сприяє кращому, яскравішому вималюванню зображенню воєнної атрибутики. Отже з допомогою алітерації творяться різні за семантикою образи. У останніх рядках відчувається щось страшне, грізне та небезпечне, це підсилюється повторенням дрижачого сонорного звука [р], а його сполучення із проривними [д], [т] робить це відчуття ще сильнішим. Проте у віршах О. Лятуринської наявна не лише така залежність між поетичним образом і звуком. Вона може бути зовсім іншою: один поетичний образ створюється з допомогою накопичення різних звуків.

Не оминає авторка анафори (єдинопочатку), використовуючи сполучники **а**, **і** у другій та третій строфі, щоб зробити акцент на протилежних за змістом рядках. Їх еднають лише сполучники. У другій строфі нагнітається дух боротьби, а от у третій акцент зроблений на тому, що день завершується, відповідно завершується бій.

Оригінальними є метафоричні звороти, зокрема: *стязі хвилювались, як ковиль, світ хижим птахом кидавсь, день відтрубував сурмою і золотив щити, душа просила корабля*. Привертають увагу епітети та порівняння, що використовує авторка для створення нагнітання та згасання бойових дій: *хижий птах, червоне поле бою, стязі хвилювались, як ковиль, стріл гнало чорно, яко тьма*.

Приходимо до висновку, що в літературних творах О. Лятуринської знайшли втілення народні ідеали і сподівання. Образність та художня символіка слов'янської міфології створили своєрідну, багату, неповторну поетичну спадщину поетеси. Авторка поринає у світ богів та демонів, подеколи їх осучаснює, а інколи цілком традиційно підходить до зображення язичницьких ідеалів. О. Лятуринська на підсвідомому рівні реалізує образи слов'янських богів, вдаючись до різноманітних художніх засобів («слов'янські» епітети, порівняння, метафоричні звороти, персоніфікація, антропоморфізм, асиндетон та ін.). Поетеса модифікує образи міфічних істот так,

що вони гармонійно накладаються та рефлексують складні суспільні явища суспільства початку та середини ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевський В.Ю. Оксана Лятуринська (1902-1970). З найяскравіших жон руських... [Електронний ресурс] / В.Ю. Базилевський. – Режим доступу: <http://www.slovoprosvity.org>
2. Лятуринська О.М. Княжа емаль: Пам'яті Юрія Драгана / О.М. Лятуринська. – Прага: Прабем, 1941. – 63 с.
3. Лятуринська О. Поезії [Електронний ресурс] / О. Лятуринська. – Режим доступу: <http://www.poetryclub.com.ua>
4. Маланюк Є. Передмова до збірки О. Лятуринської «Княжа емаль» [Текст] / Є. Маланюк. – Нью-Йорк – Торонто, 1955. – С. 7.
5. Неврлий М. Празька літературна група [Текст] / М. Неврлий // Українська література: Матеріали I конгресу Міжнародної асоціації українців. – К., 1995. – С. 155-156.
6. Просалова В.А. Поезія «Празької школи» [Текст]: навч. посіб. / В.А. Просалова. – Донецьк: Веда, 2000. – 90 с.

Solomakhina J.F.

The modification of images of the Slavic pantheon of gods in the poetry of O. Lyaturynska

Abstract. The author of the article deals with the modification of images of the Slavic pantheon of gods in the poetry of O. Lyaturynska. The article is dedicated to the analysis of the artistic meanings and features of the author's Slavic heritage. The transformation of pagan's myth, images, symbols in the poetical texts of the poetess and principles of its personification, truth or subjectivity of its representation are actual questions of the article. The article identifies the object of research as collected volumes of O. Lyaturynska ("Psaltery", "Prince's enamel"). The subject of scientific research were qualified as peculiarities of embodiment of pagan's gods in the texts of the poetess. Gods are considered as positive and negative divinities and showed equally in literary texts. The poetry lines are based on world harmony as well as characters of the poems. Analyzing the poetry, it could be said that the writer looked back and used in literary language names of historical relic, pagan objects of worship to create the spirit of the age, to bring back to mind our history. The Researcher analyzed poetry of a Ukrainian writer and distinguished fundamental principles of incarnation of Slavic divine pantheon, its modifications. The main motivation of her appeal to sacred images were her great concern Slavic heritage during all her life. It is proved that O. Lyaturynska incarnated and materialized gods subconsciously and it looks like her recollection. Such approach makes an impression that she herself was considered to be Slavic goddess. Thus, the writer grouped gods in one single unit and create mythological conception of the world. It should be mentioned that the pencraft of poetess filled with tropes, for example, "Slavic" epithets, simile, metaphor, personifications, anthropomorphism, asyndeton etc. There are a lot of pagan's symbols in poetry (hoarse, sun, rain, wind). The writer modified sacred images of mythical creatures that let us speak about and intricate social phenomenon as political repression. The article concludes that O. Lyaturynska portrayed world of gods and demons, brought them up to date, sometimes kept traditional perception of divinities.

Keywords: Slavic pantheon of gods, sacral and mythological ritua, fundamental principles of incarnation, magic beliefs, symbol-guardian, pagan's symbols.

Соломашина Ю.Ф.

Модификация славянских богов в поэзии О. Лятуринской

Аннотация. В статье рассмотрены модификации образов славянского пантеона богов в творчестве О. Лятуринской. Определены основные принципы воплощения славянского пантеона богов, их художественные реализации, истинность изображения и трансформации языческих мифов, образов, символов в литературных текстах поэтессы. Проанализированы художественные особенности славянского наследия автора. Объектом исследования научной статьи определены поэтические сборники О. Лятуринской. Предмет – особенности персонификации языческих богов в стихотворениях поэтессы. В статье показано, что образность поэзии напрямую зависит от подсознательных воспоминаний О. Лятуринской. Литературный стиль поэтессы характеризуется разнообразием художественных средств («славянские эпитеты», сравнения, метафоры, персонификация, антропоморфизм и т.д.). В исследовании указано, что О. Лятуринская модифицирует образы славянский божественных существ, с целью привлечь внимание к сложным политическим процессам и указать на необходимость обращения к героическому прошлому славян.

Ключевые слова: славянский пантеон богов, сакральное и мифологическое, ритуал, принципы воплощения, магия верования, символ-оберег, языческий символ.